

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань 29 "Міжнародні відносини"
Спеціальність 291 "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії"
Освітній рівень перший (бакалаврський)
Освітня програма "Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії"

Статус дисципліни обов'язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання українська

Завідувач кафедри міжнародних відносин, політичних наук і практичної філософії

Олег КУЗЬ

Харків
2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії.
Протокол № 1 від 31.08.2022 р.

Розробник(и):

Кузь О.М., д.філос.н., проф. кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії,
Кравченко О. В., д.іст.н., проф. кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії.

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

Анотація навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Міжнародні організації» є обов'язковою дисципліною та вивчається згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» всіх форм навчання та спрямована на формування загальних основ з аналізу закономірностей та особливостей розвитку міжнародних організацій. Розуміння специфіки та механізмів діяльності міжнародних організацій необхідно в сучасну епоху інтеграції та глобалізації, коли суттєво зростає вплив цих інституцій на регулювання міжнародних, зокрема, міждержавних відносин.

Актуальність проблем міжнародних організацій визначена розширенням діяльності цих організацій в Україні. Активізація зовнішньополітичної діяльності України передбачає її активну участь і співробітництво в міждержавних об'єднаннях, дослідженнях інтеграційних угруповань та використання досвіду й практичного застосування стратегій розвитку міжнародних організацій. Опанування дисципліни «Міжнародні організації» підвищить рівень компетенції фахівців, стане вагомим чинником їх конкурентоспроможності як в Україні, так і за її межами.

Метою навчальної дисципліни є формування спеціальних та загальних компетентностей щодо розуміння ознак, сутності, місця і ролі міжнародних організацій в системі міжнародних відносин, історії та механізмів створення та діяльності сучасних міжнародних організацій, визначення перспектив співробітництва з ними України, а також аспектів, пов'язаних із прийняттям рішень у міжнародних організаціях.

Головними завданнями курсу є:

- розуміння сучасних аспектів діяльності міжнародних міждержавних організацій;
- вивчення конкретних аспектів історії, складу, географічної сфери, діяльності конкретних організацій та кола проблем, що вони розв'язують, їх впливу на розвиток певних галузей міжнародних відносин, на політику окремих держав;
- розуміння цілей, завдань, функцій, організаційної структури, повноважень, норм та правил функціонування міжнародних урядових і неурядових організацій;
- вивчення установчих документів, інших рішень міжнародних організацій, тенденцій їх розвитку, можливих змін розвитку і вдосконалення внутрішньо організаційного механізму, процедури прийняття рішень;
- формування вмінь та набуття практичних навичок з аналізу діяльності міжнародних організацій в різних сферах політичного та економічного співробітництва.

Предметом дисципліни є принципи, методи та технологія формування і функціонування міжнародних організацій.

Досягнення мети та завдань вивчення курсу включає засвоєння таких понять і категорій, на яких ґрунтується дисципліна, а саме базових понять та концепцій теорії міжнародних відносин, форм та способів їх організації, історії та практики міжнародного співробітництва, міжнародного регіонаознавства.

Характеристика навчальної дисципліни

Курс	3
Семестр	6
Кількість кредитів ECTS	5
Форма підсумкового контролю	залік

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни

Пререквізити	Постреквізити
Зовнішня політика України	Дипломатичний протокол та етикет
Регіоналізм та інтеграція в сучасних міжнародних відносинах	Міжнародно-політичний аналіз

Компетентності та результати навчання за дисципліною

Компетентності	Результати навчання
ЗК1. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України.	РН18. Розуміти багатокладність та гетерогенність українського суспільства, володіти навичками регіонального, політико-географічного та електорального аналізу поведінкових стратегій неурядових гравців міжнародних відносин України.
ЗК3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.	
ЗК4. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.	
ЗК7. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	
СК14. Здатність до тематизації неурядової складової міжнародних відносин через діяльність політичних партій, громадських організацій та об'єднань регіонального рівня.	
СК15. Здатність до розуміння базових політико-філософських і соціально-політичних категорій та концепцій, що описують природу політичної реальності.	
ЗК3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.	РН07. Здійснювати опис та аналіз міжнародної ситуації, збирати з різних джерел необхідну для цього інформацію про міжнародні та зовнішньополітичні події та процеси.
СК7. Здатність аналізувати міжнародні інтеграційні процеси у світі та на Європейському континенті, та місце в них України.	РН08. Збирати, обробляти та аналізувати великі обсяги інформації про стан міжнародних відносин, зовнішньої політики України та інших держав, регіональних систем, міжнародних комунікацій.
ЗК9. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології	
ЗК12. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.	

<p>СК1. Здатність виокремлювати ознаки та тенденції розвитку, розуміти природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, суспільних комунікацій та/або регіональних студій.</p>	<p>РН01. Знати та розуміти природу міжнародних відносин та регіонального розвитку, еволюцію, стан теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також природу та джерела політики держав на міжнародній арені і діяльності інших учасників міжнародних відносин.</p>
<p>СК4. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики держав, суспільних комунікацій, регіональних досліджень.</p>	<p>РН04. Знати принципи, механізми та процеси забезпечення зовнішньої політики держав, взаємодії між зовнішньою та внутрішньою політикою, визначення та реалізації на міжнародній арені національних інтересів держав, процесу формування та реалізації зовнішньополітичних рішень.</p>
<p>СК2. Здатність аналізувати міжнародні процеси у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.</p>	<p>РН05. Знати природу та механізми міжнародних комунікацій.</p>

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. *Світові міжнародні організації*

Тема 1. Міжнародні організації у системі міжнародних відносин

Тема 2. Організація об'єднаних націй (ООН) та її підрозділи

Тема 3. Організація Північноатлантичного договору (НАТО)

Тема 4. Діяльність міжнародних організацій у сферах економіки, транспорту, комунікацій та технологій

Тема 5. Міжнародні неурядові організації

Змістовий модуль 2. *Регіональні організації та міждержавні утворення*

Тема 6. Європейський Союз: історія створення та основні етапи діяльності

Тема 7. Європейські міжнародні організації

Тема 8. Міжнародні організації Азії, Африки та Америки

Тема 9. Європейський суд з прав людини

Тема 10. Членство та співробітництво України в міжнародних організаціях

Перелік практичних (семінарських), а також питань та завдань до самостійної роботи наведено у таблиці "Рейтинг-план навчальної дисципліни".

Методи навчання та викладання

У процесі викладання навчальної дисципліни «Міжнародні організації» для реалізації визначених компетентностей освітньої програми та активізації освітнього процесу на лекційних/семінарських заняттях передбачено застосування таких методів навчання як: проблемні-лекції (Тема 1, 7), рольова гра (2), групова робота (Тема 4, 5), семінари-дискусії (Тема 3, 6), ділові ігри (Тема 8, 9), ситуаційні завдання (Тема 9, 10).

Під час проведення лекційних та лабораторних занять використовуються: пояснювально-ілюстративний, репродуктивні, проблемне викладання, частково-пошуковий, дослідницький методи викладання. Передбачено запрошення іноземного лектора для участі в заняттях.

Порядок оцінювання результатів навчання

ХНЕУ ім. С. Кузнеця використовує накопичувальну (100-бальну) систему оцінювання.

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські заняття, а також виконання самостійної роботи. Контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних і семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 100; мінімальна сума, що дозволяє студенту отримати залік, – 60 балів).

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів.

За активну роботу на **семінарському занятті** студент може отримати: 5 балів за виконання практичних завдань (усього 25 балів за семестр); за експрес-опитування – 5 балів (усього 15 балів за семестр), доповідь - 5 балів (усього 10 балів за семестр), презентація - 5 балів, виконання інтерактивного завдання - 5 балів, виконання тесту - 10 балів (усього 20 балів за семестр), відповідь на письмове питання - 5 балів (усього 10 балів за семестр), написання есе – 10 балів.

Поточний контроль успішності навчання у формі проведення експрес-опитування здійснюється на семінарських заняттях – двічі за семестр, усно. За його допомогою викладач перевіряє засвоєння матеріалу, що пройдено на декількох попередніх заняттях.

Поточний контроль успішності навчання у формі перевірки есе за заданою тематикою здійснюється 1 раз за семестр, захист проводиться на семінарських заняттях в усній формі.

Самостійна робота студента (СРС) в межах навчальної дисципліни «Міжнародні організації» включає: опрацювання лекційного матеріалу, поглиблене опрацювання окремих лекційних тем або питань, про які викладач повідомляє студентів; пошук та огляд літературних джерел за заданою проблематикою дисципліни; робота з матеріалами офіційних інтернет-сторінок міжнародних організацій; відвідування представництв міжнародних організацій в Україні і світі; підготовку доповідей; виконання завдань з практикуму; перевірку студентами особистих знань за запитаннями для самодіагностики; підготовку до тестів; систематизація вивченого матеріалу для підготовки до заліку. Результати СРС перевіряються і оцінюються під час аудиторного поточного контролю – усних опитувань, доповідей і письмових робіт.

Студента слід **вважати атестованим**, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60. Сумарний результат у балах за семестр складає: «60 і більше балів – зараховано», «59 і менше балів – не зараховано» та заноситься у залікову «Відомість обліку успішності» навчальної дисципліни.

Форми оцінювання та розподіл балів наведено у таблиці «Рейтинг-план навчальної дисципліни».

Рейтинг-план навчальної дисципліни

Тема	Форми та види навчання	Форми оцінювання	Мак бал
1	2	3	4
Змістовий модуль 1. Світові міжнародні організації			
ТЕМА 1.	<i>Аудиторна робота</i>		
	Лекція 1. Міжнародні організації у системі міжнародних відносин.	Активна робота	
	Семінар 1. Сутність поняття «міжнародна організація». Типологія та функції міжнародних організацій. Історія виникнення та характеристика етапів становлення міжнародних організацій. Політичні теорії про міжнародні організації.	Виконання практичного завдання	5
	<i>Самостійна робота</i>		
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
	Семінар 2. Міжнародні організації як політичні структури, пленарні та виконавчі органи. Конституційна структура міжнародних організацій. Інституційна структура міжнародних організацій. Пленарні органи. Виконавчі ради. Інституційна структура міжнародних організацій. Парламентські асамблеї. Представництво неурядових акторів.	Експрес-опитування	5
<i>Самостійна робота</i>			
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
ТЕМА 2.	<i>Аудиторна робота</i>		
	Лекція 2. Організація об'єднаних націй (ООН) та її підрозділи.	Активна робота	
	Семінар 3. ООН: історія створення, мета та принципи діяльності. Організаційна структура і головні органи ООН: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Міжнародний суд, Секретаріат ООН, Рада з опіки. Формування бюджету та програм ООН. Проблеми в діяльності ООН та основні напрями її реформування.	Виступ з доповіддю	5
	<i>Самостійна робота</i>		
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
ТЕМА 3.	<i>Аудиторна робота</i>		
	Лекція 3. Організація Північно-атлантичного договору (НАТО).	Активна робота	
	Семінар 4. Передумови створення Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Мета, цілі та	Захист презентації	5

	принципи діяльності. Організаційна структура НАТО. Стратегічні концепції НАТО після закінчення «холодної війни». Миротворчі та воєнні операції під егідою НАТО.		
	Самостійна робота		
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
ТЕМА 4.	Аудиторна робота		
	Лекція 4. Діяльність міжнародних організацій у сферах економіки, транспорту, комунікацій та технологій.	Активна робота	
	Семінар 5. Комерційна та економічна діяльність міжнародних організацій. Генеральна асоціація з тарифів та торгівлі (ГАТТ): історія створення, зміст і структура статей. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Угода про створення СОТ. Міжнародні транспортні організації. Міжнародна морська організація (ІМО), міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), Світовий поштовий союз (СПС), Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ). Міжнародні організації у сфері охорони здоров'я, соціальної сфери. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Міжнародна організація праці (МОП). Консультативні групи держав («Група Семи», «Група Десяти» та ін.).	Експрес-опитування	5
	Самостійна робота		
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
ТЕМА 5.	Аудиторна робота		
	Семінар 6. Валютно-кредитні міжнародні організації. Бреттон-Вудські інститути та регіональні банківські установи. Міжнародний валютний фонд (МВФ): історія виникнення, цілі та функції. Світовий банк. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР). Міжнародна фінансова корпорація (МФК). Багатостороннє агентство гарантій інвестицій (БАГІ).	Виконання інтерактивного завдання	5
	Самостійна робота		
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
	Лекція 5. Міжнародні неурядові організації.	Активна	

		робота	
	Семінар 7. Сутність міжнародної неурядової організації. Функції міжнародної неурядової організації. Структура міжнародної неурядової організації. Співробітництво міжнародної неурядової організації з державами та іншими міжнародними організаціями.	Виконання практичного завдання	5
		Виконання тесту	10
Самостійна робота			
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
Змістовий модуль 2. Регіональні організації та міждержавні утворення			
Аудиторна робота			
ТЕМА 6.	Лекція 6. Європейський Союз: історія створення та основні етапи діяльності.	Активна робота	
	Семінар 8. Історія виникнення ЄС. Чинники та концепції європейської інтеграції. Головні інституції ЄС. Фінансові структури. Консультативні органи. Принципи економічного права.	Виступ з доповіддю	5
	Самостійна робота		
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
Аудиторна робота			
ТЕМА 7.	Лекція 7. Європейські міжнародні організації.	Активна робота	
	Семінар 9. Історія виникнення. Асоціація європейських прикордонних регіонів. Рада Європи. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Європейський банк реконструкції та розвитку. Європейська асоціація вільної торгівлі: мета, організаційна структура та діяльність. Міждержавні організації країн Східної Європи. Рада держав Балтійського моря. Співдружність Незалежних держав (СНД). Євразійське економічне співтовариство. Організація Чорноморського економічного співробітництва: історія створення, цілі та основні органи.	Виконання практичного завдання на порівняння	5
	Самостійна робота		
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
Аудиторна робота			
ТЕМА 8.	Лекція 8. Міжнародні організації Азії, Африки та Америки	Активна робота	
	Семінар 10. Історичні передумови створення, склад, механізм функціонування та діяльність міждержавних	Відповідь на письмове	5

	організацій регіонів: Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН). Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК). Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЭС). Організація Африканської Єдності. Митний і економічний союз Центральної Африки. Банк розвитку держав Центральної Африки. Економічне співтовариство держав Західної Африки. Ліга арабських держав (ЛАД), Рада арабської економічної єдності (РАЕЄ).	питання	
	Самостійна робота		
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
	Аудиторна робота		
	Семінар 11. Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА). Організація Американських держав (ОАД). Південний спільний ринок (МЕРКОСУР), Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛААІ), Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок (КАРІКОМ).	Відповідь на експрес-опитування	5
	Самостійна робота		
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань	
	Аудиторна робота		
ТЕМА 9.	Лекція 9. Європейський суд з прав людини.	Активна робота	
	Семінар 12. Історія створення. Умови подання скарги. Компетенція Європейського суду з прав людини. Рішення Європейського суду з прав людини.	Відповідь на питання віртуальної екскурсії	5
	Самостійна робота		
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань / написання есе	
	Аудиторна робота		
ТЕМА 10.	Лекція 10. Членство та співробітництво України в міжнародних організаціях.	Активна робота	
	Семінар 13. Співпраця України з міжнародними організаціями глобального типу. Участь України в ООН. Діяльність організацій та установ ООН в Україні. Україна і міжнародні організації з регулювання світової торгівлі. Процес приєднання України до СОТ. Пріоритетні напрями взаємодії України з міжнародними валютно-кредитними організаціями.	Виконання практичного завдання Виконання тесту	5 10

	Україна в МВФ: економічна співпраця. Програми діяльності МБРР в Україні. Україна та ЄБРР. Україна та ЄС: етапи приєднання та стратегія розвитку співробітництва. Співробітництво з міждержавними організаціями: ЦЕІ, ОЧЕС, ГУАМ, СНД, РДБМ, ЄврАзЕС.		
<i>Самостійна робота</i>			
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття.	Підготовка презентації / доповіді / питань /	
	Семінар 14. Уряди країн-членів як актори у міжнародних організаціях. Уряди держав-членів. Адміністративний персонал, парламентарі, групи інтересів, спільноти експертів.	Виконання практичного завдання Захист есе	5 10
<i>Самостійна робота</i>			
	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою. Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Підготовка і захист есе.	Підготовка презентації / доповіді / питань /	
Загальна кількість балів			100

Рекомендована література

Основна

1. Кучик О. С. Україна в міжнародних організаціях : підруч. / О. С. Кучик. - Львів : Львів. ун-т ім. І. Франка, 2014. - 156 с.
2. Лук'янова О. М. Міжнародні організації : консп. лекцій / О. М. Лук'янова. - Харків : УкрДУЗТ, 2021. - 76 с.
3. Міжнародні організації. Кредитно-модульний курс : навч. посіб. : 3-тє вид. перероб. та доп. / За ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, Н. С. Логвінової. - Київ : ЦУЛ, 2018. - 344 с.
4. Міжнародні організації : навч. посіб. : вид. 2-ге, перероб. та доп. / Укладачі: Т. В. Андросова, О. В. Кот, В. О. Козуб. - Харків : ХДУХТ, 2018. - 235 с.
5. Міжнародні організації : навч. посіб. / А. І. Мокій, Т. П. Яхно, І. Г. Бабець. - Київ : Центр учбов. літ-ри, 2011. - 280 с.
6. Скрипник О. М. Історія міжнародних організацій : навч. посіб. / О. М. Скрипник. - Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. - 226 с.

Додаткова

7. Балута І. В. Аналіз діяльності міжнародних неурядових організацій в умовах глобалізації / І. В. Бату́та // Актуальні проблеми державного управління. - 2017. - № 1. - С 1–6.
8. Міжнародна організація – міф чи реальність? Режим доступу: <https://legal-support.top/mizhnarodna-organizaciya/>
9. Міжнародні неурядові організації. Режим доступу: <https://zen.in.ua/mizhnarodne-pravo/pravo-mizhnarodnih-organizatsiy/mizhnarodni-neuryadovi-organizatsiyi>
10. Міжнародні організації : підруч. : 2-ге вид., перероб. і допов. / В. М. Матвієнко та ін. ; за ред. В. В. Копійки. - Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2015. - 783 с.
11. Толстов С. В. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири / С. В. Толстов // Віче. - 2015. - № 4. - С. 11-15. Режим доступу: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/128/1/Diyal%CA%B9nist%CA%B9%20mizhnarodnykhorhanizatsiy%20v%20Ukrayini%20zahal%CA%B9ni%20tendentsiyi.pdf>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

12. Європейський Союз. Режим доступу: <https://european-union.europa.eu/select-language?destination=/node/1>
13. International Organizations. Режим доступу: <https://www.loc.gov/rr/news/io.html>
14. Офіційний сайт Міністерства Закордонних справ України. Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua>
15. Організація об'єднаних націй. Режим доступу: <https://www.un.org/en/>
16. Питання та відповіді до курсу "Міжнародні організації". Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/>
17. Представництво Європейського Союзу в Україні. Режим доступу: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk?s=232
18. Сайт персональних навчальних систем ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Дисципліна «Міжнародні організації». Режим доступу: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=9000>
19. Що таке НАТО? Режим доступу: <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>